

RENZO GERARDI, *Teologia ed etica della penitenza*, Edizioni Dehonianiane, Bologna 1993, ss. 272.

Współczesny świat, nastawiony poniekąd zbyt racjonalistycznie do wszelkiej rzeczywistości nadprzyrodzonej, wyróżnia się także gwałtownym podejściem do integrująco-porządkującego kształtu egzystencji osoby ludzkiej i jej ontologii. Nie ulega wątpliwości, iż to ranga jej bytu jest jedynie adekwatnym wyznacznikiem osobowego charakteru tak pojmowanej natury człowieka. Wymaga ona tak o wiele głębszego stopnia osobowo-podmiotowej kontemplacji, jak i poważniejszego potraktowania antropologicznej wizji istnienia. Zostaje zakotwiczona i wyrasta z objawienia chrześcijańskiego - w imię godności i wartości człowieka jak też właściwie rozumianej filozofii Akwinaty i jego wniosku, że „osoba jest czymś najdoskonalszym na świecie”.

Z wielkim uznaniem należy powitać recenzowaną pracę teologa z Lateranu. Publikacja Renzo Gerardiego jest owocem podwójnego doświadczenia autora - kapłana i filozofa. Autor książki przez długi czas wykładał teologię sakramentalną. Jest profesorem zwyczajnym teologii moralnej szczegółowej na Wydziale Teologii Papieskiego Uniwersytetu Laterańskiego oraz wykładowcą etyki medycznej na Wydziale Medycyny i Chirurgii Katolickiego Uniwersytetu Najświętszego Serca w Mediolanie. Należy podkreślić, że Gerardi już wcześniej opublikował szereg prac z dziedziny teologii, m.in.: *Ministeri dei laici e sacramenti* (Roma 1980), *Il ministero pastorale del presbitero* (Casale Monferrato 1989); *Rinati nell'acqua e nello Spirito* (Napoli 1982), *I sacramenti della cristiana* (Roma 1985), *Le creazioni Dio, il cosmo, l'uomo* (Roma 1990).

Teologia ed etica della penitenza zawiera 9 rozdziałów, które dopełnione są krótkim wstępem oraz podsumowaniem. Każdy z rozdziałów ma szereg podtytułów, które z kolei dzielą się na jeszcze mniejsze jednostki. Recenzowaną

pozycję ubogającą źródła, których czytelność ujawnia się dopiero w zamieszczonych przypisach. Cenna jest również bibliografia, uporządkowana tematycznie, a zamieszczana na początku poszczególnych rozdziałów.

We wstępie do I rozdziału, zatytułowanego: *Alla ricerca della riconciliazione* (s. 17-35), Gerardi wprowadza czytelnika w tematykę rozważań. Stwierdza, że pojednanie jest dzisiaj słowem - kluczem teologii. Podkreśla, że Nowy Testament identyfikuje je z greckim terminem *katallaghe*. Następnie wskazuje na specyficzne określenie posługi pojednania, jakim posłużył się Apostoł Paweł dla zilustrowania przedziwnej jedności Kościoła, używając terminu *diakonia*.

Charakteryzując sytuację „rozdartego świata” Gerardi wykorzystuje obraz zniszczonej mozaiki. W innym natomiast miejscu poddaje dokładnej analizie wolność człowieka. Wskazuje na obowiązek odpowiedzialności za własne działanie (s. 24). Cennym jest też podkreślenie utraty poczucia grzechu w nowoczesnych społeczeństwach. Zatrzymując się na tej myśli Autor pragnie wskazać, że w perspektywie biblijnej winniśmy go rozumieć i rozważać na płaszczyźnie kategorii Przymierza (s. 27).

Il mistero dell' iniquita, to tytuł drugiego rozdziału (s. 37-64). W tym kontekście Gerardi omawia tajemnicę grzechu i związany z nim „zraniony” obraz Boga w człowieku (s. 37- 43). Autor zdaje sobie sprawę z tego, że grzech jest jedną z przyczyn stopniowej sekularyzacji społeczeństw i zaniku sacrum (s. 42). Wnioskuje, iż „wartości moralne nie są już uważane za Święte, stałe i niezmiennie - jako odbicie wiecznego”, lecz „uwarunkowane i zmienne w zależności od historycznych lub społeczno-kulturowych przemian”. Gerardi zwrócił również uwagę na wspólnotowy wymiar moralności chrześcijańskiej. Chodzi tutaj o realność „zakorzenienia się we wspólnocie pojednania” w drodze do nadprzyrodzonego celu. Nawiązując do nauczania Jana Pawła II, autor sugeruje, iż „rzeczywistość komunii w Kościele dotyczy nie tylko świętości, lecz także i grzechu”.

W rozdziale III - *Il dono e la risposta* (s. 65-90) - przedstawiona jest teologia pojednania, która u swych podstaw musi mieć „założenia i wymiary teocentryczne” z chrystocentryzmem jako fundamentem wiary. Dobitnie także zostało zaakcentowane, że pojednanie jest możliwe tylko i dopiero w „duchu miłości”, powinno być zatem „odpowiedzią wiary”, gdyż „pojednanie w życiu chrześcijanina, to nie tylko jego właściwa relacja wobec Boga, lecz i Kościoła”. Autor dochodzi do wniosku, że tylko w wymiarze eklezyjalnym pojednanie roztacza całą swą moc, a Kościół jest tym miejscem, gdzie „ono się skutecznie realizuje” (s. 74).

Czwarty rozdział, pt.: *Il vangelo del perdono e della riconciliazione* (s. 91-112), poświęcony jest wybaczeniu: „To, co zniszczone, ponownie może się nawrócić (...) może być znowu stopione dla nowego życia, a kruchość człowieka - stać się możliwością łaski” (s. 102). Autor bardzo sumiennie opracował tło biblijno-historyczne. Podstawą analizy stała się myśl wspólnoty chrześcijan, która wie, że posiada tę moc od Jezusa, od Niego otrzymuje też specyficzne zadanie realizacji pojednania (s. 103). Gerardi zauważa, że Bóg wybacząc ludziom winy oraz objawiając boskość Jezusa domaga się zarazem uznania Jego władzy (s. 93).

W kolejnych dwóch rozdziałach R. Gerardi wykazuje, że praktyki pokutne i celebrowanie posługi pojednania podlegają zmianom zależnie od historycznych uwarunkowań. Autor mówi tu m.in. o zezwoleniu na wielokrotną absolicję sakramentalną, wprowadzeniu *staryfikowanej* pokuty w średniowieczu, usztywnieniu jej w czasach reformacji oraz zaostrzeniu rygoru pokutnego jako reakcji na ruch jansenistyczny.

Zagadnienie pokuty i pojednania do dziś nie straciło na swej aktualności. Obserwowany kryzys jest niewątpliwie związany z kryzysem religijności człowieka. Moralista stwierdza, że wielu wiernych praktykuje spowiedź z nastawieniem magicznym, które „pozostawia mało miejsca dla nawrócenia, pojednania i przebaczenia”.

W rozdziale V: *La disciplina penitenziale*, zostaje ukazana „substancjalna niezmiennosc i praktyczna ewolucja” sakramentu pojednania. Zachowując istotę samego sakramentu Kościół dba o „doprowadzenie grzesznika, w sposób najbardziej skuteczny, do komunii z Bogiem i braci we wspólnocie wiary”. Podobnie jak pierwsza wspólnota nowotestamentalna, tak i Kościół Chrystusowy wszystkich czasów jest przekonany „o konieczności kontynuowania praktyki pojednania poprzez dzieła miłosierdzia, modlitwę i zadośćuczynienie za wyrządzone krzywdy” zawsze odwołując się do przymierza z Bogiem w Jezusie Chrystusie (s. 116).

Rozdział VI, zatytułowany: *L'annuncio rinnovato della riconciliazione penitenziale* (s. 155-189), ukazuje próby odnowienia sakramentalnej praktyki pojednania. Analizę rozpoczyna się tu od przedstawienia paradoksalnej sytuacji dzisiejszego człowieka, który „jest najdalej i jednocześnie najbliżej koncepcji chrześcijańskiej pokuty”. Wykazuje się tutaj, iż nowy rytuał *Ordo Penitentiae* jest odpowiedzią na trudności, które niesie współczesna kultura w odniesieniu do tradycyjnych sposobów pojmowania sakramentu spowiedzi.

Rozdział siódmy, *Essere penitente* (s. 191-214), porusza kwestię stosunku do sakramentalnej praktyki pokuty oraz samej postawy penitentów,

której grozi niebezpieczeństwo zredukowania pojednania i pokuty wyłącznie do wymiarów etycznych (s. 191). Autor zauważa, iż chodzi tutaj nade wszystko o mniej lub bardziej świadome oderwanie sakramentu pokuty (*penitentia secunda*) od chrztu (*penitentia prima*). Pokutnicza postawa penitencjariuszy nigdy nie może być zredukowana do „czystej okazjonalności” lub warunków *sine qua non*. Aczkolwiek jest ona ważna, nie powinna jednak powodować zatracenia podstawowego aspektu - darmowości Bożego wybaczenia - oraz wiary i metanoi, jako „desygnatów kodeksu pokutnego”. Koniecznym jest także, aby „darowi Boga” w Chrystusie i Duchu „odpowiadały również gesty nawrócenia ze strony wiernego”, który „czyni zadośćuczynienie” poprzez poprawę życia i naprawę szkód wyrządzonych drugim (s. 11).

Kolejny rozdział - ósmy- (s. 215-243), prezentuje rolę szafarza w sprawowaniu posługi sakramentalnej (sakramentu pokuty i pojednania). Autor rozpoczyna omawianie tego zagadnienia, wychodząc od korzeni, tj. sakramentu kapłaństwa. Podstawą analizy stało się zagadnienie osoby szafarza (biskupa lub prezbitera). Gerardi podkreśla, iż osoba kapłana przyjmuje *-exousia*, „formę ontologiczną Chrystusa”, że „Chrystus znajduje w każdym z kapłanów, na mocy Ducha Świętego, swój wyraz i swoją cielesność dla dobra Kościoła”. Podstawowe rysy absolucji sakramentalnej R. Gerardi sprowadza do wymiaru chrystologicznego, soteriologicznego i eklezjalnego: „Chrystus jest sędzią ale sądem Ducha Św., Chrystus odpuszcza grzechy, ale remisją jest Duch Święty”. Kościół również „staje się narzędziem nawrócenia i rozrozszerzenia penitenta”. Autor ostrzega przed nadużyciami, które mogą zaistnieć w związku z posługą szafarstwa (s. 236-239). Treść rozdziału uzupełniają odpowiednie przepisy KPK oraz teksty soborowe i synodalne, wypowiadających się na temat *potestas remittendi peccata*.

Ostatni, dziewiąty, rozdział, pt. *Dalla liturgia della riconciliazione alla riconciliazione nella vita* (s. 245-265), przedstawia chrześcijanina jako człowieka pojednania. Gerardi podkreśla, iż na uświęcającą inicjatywę Ducha Świętego, człowiek ma odpowiedzieć w sposób świadomy i wolny. Z problematyką „współpracy” ściśle wiąże się Misterium Paschalne, które ma zawsze wymiar eklezjalny. Aktualizuje się więc nie inaczej, jak tylko w Kościele.

Nietrudno zauważyć i warto podkreślić fakt, że publikacja prof. R. Gerardiego, dużo mówi o pozytywnym wymiarze moralności. Jej wykład zdominowany jest tematem tzw. „zaniku sacrum” lub „rozbitka świata”, jak to wyraźnie ujmuje ten problem Autor. W tym celu sporo uwagi poświęca wa-

runkom aktualizacji życia moralnie zintegrowanego. Owa problematyka jest dostrzegalną i znajduje dość obszerne miejsce w rozwiniętych treściach omawianego dzieła. Trzeba przyznać, że Gerardi z dużą kompetencją wykazuje, iż na uświęcająco - udoskonalającą inicjatywę Ducha Świętego człowiek ma odpowiedzieć w sposób świadomy i wolny, aby w sposób oczywisty „ożywić pierwotny rysunek mozaiki według funkcjonalnych celów poszczególnych jego części”; ustanowić współpracę między łaską Bożą a swą wolnością.

Prezentowana pozycja Renzo Gerardiego, jako owoc Vaticanum II oraz nauczania posoborowego, wiąże się ściśle z teologiczną doktryną *Magisterium Ecclesiae*. Jest to zrozumiałe, gdy weźmiemy pod uwagę ciągle dokonujący się rozwój samoświadomości Kościoła, jego coraz głębszy chrystocentryzm oraz żywe podkreślenie działania Ducha Świętego zarówno w samym Mistycznym Ciele, jak i jego poszczególnych członkach,

Gdy chodzi o dziedzinę wiary i moralności, które nigdy nie mogą stwarzać opozycji pomiędzy oderwaną codziennością a zharmonizowanym rozwojem egzystencji „zjednoczonych z Chrystusem”, R. Gerardi sygnalizującą akcentuje powszechną wolę zbawczą Boga. Moralista ukazuje próbę zaprezentowania tego zagadnienia, przede wszystkim w rozdziale VI. Na tle tej problematyki chce wprowadzić czytelnika w skomponowany model pracy, zrealizowanej najpierw przeciw racjonalizmowi. Zagroza on bowiem nie tylko pojedynczym kwestiom, dotyczącym instytucji Kościoła, lecz także samym podstawom wiary i religii, których obecnie łatwo usypia doba praktycznego materializmu i niepokohamowanej konsumpcji, zwłaszcza w Europie Zachodniej.

Zarówno pojęcie pokuty czy pojednania, jak i zagadnienie grzechu, zostały osadzone w perspektywie antropologicznej wizji Objawienia chrześcijańskiego. Na prawdzie o Bogu i o człowieku, oraz zmartwychwstaniu Chrystusa zasadniczo budowana jest etyka chrześcijańska. Łączy ona w sobie wymiar naturalny - podnosząc rangę świata stworzonego, odkupionego przez Chrystusa - i nadnaturalny, otwierając człowiekowi drogę do eschatonu. Rozdzielenie tych dwóch rzeczywistości oznaczałoby przekreślenie teologicznego ukierunkowania historii zbawienia. Z tego oczywistego względu moralność chrześcijańska nie może nie być „radosną odpowiedzią na zbawczy plan Boga” oraz „utwierdzeniem się w łasce”, sugeruje autor. Wówczas wtedy oraz poprzez zadośćuczynienie - „poprawę życia i naprawę szkód wyrządzonych drugim” - dokonuje się „przeobrażenie świata” i urzeczywistnia się cywilizacja miłości.

Gdy ograniczyć się do prostej analizy formalnej i porównawczej treści recenzowanego dzieła, przyjmując za punkt wyjścia tradycyjnie rozpowszechnioną metodę teologii moralnej, można stwierdzić, że Autor śmiało ubogaca naukę. Gerardi rezygnuje z metody dedukcyjnej i ujmuje życie moralno - duchowe bardziej dynamicznie. Autor omawianej publikacji korzysta tu m. in. z myśli takich teologów, jak: K. Rahner, B. Häring, P. Grelot, J. Dupont, C. di Santeg, B. Poschmann, R. Tonellich, G. Friedricci, G. Piana.

W pracy włoskiego etyka zasadniczo znajdujemy odpowiedź na owo postawione pytanie: Czy praca jest konieczna? Czy są wskazane dla czytelnika jej rozstrzygnięcia i jakie trudności należy przewidywać w związku z dzisiejszą sytuacją? Tylko ubocznie niektóre opinie poruszają sprawę innych problemów, powiązanych już z samą tematyką pracy. Oryginalność ujęcia Gerardiego polega m.in. na tym, że wychodzi on od opisu zjawiska, czy przeżywanego doświadczenia. Definicje osadzone w neoscholastyce i uściślające podziały mają tu znaczenie drugorzędne i są pomijane. Nauka Gerardiego na temat teologii i etyki sakramentu pokuty nie stanowi jakiegoś zwanego systemu. Jest raczej świadectwem wiary i echem przeżyć Autora jako profesora teologii, moralisty i etyka. Nie znaczy to, że pracy brak warsztatu naukowego - wprost przeciwnie - należy jednak zauważyć, że jest ona wyrazem troski duszpasterskiej ; została napisana bardzo przystępnym językiem. Jest również wynikiem jego osobistych dociekań teologicznych, w których dochodziły do głosu problemy dotyczące „obrazu” Boga i Kościoła, żywego przeżywania wiary, jak i gwałtownie rozpowszechniającego się zjawiska grzechu i związanych z nim zranień życiowych, często będących źródłem wewnętrznych walk i udręk ludzi.

Nie trudno zauważyć, iż Autor, będąc specjalistą z zakresu teologii moralnej, miał predyspozycję fachowego opracowania tematu w teologicznym zakresie. W tym celu wykorzystuje następujące źródła: trafnie cytuje naukę Pisma Świętego, uwzględnia także stanowisko Urzędu Nauczycielskiego Kościoła: Soborów Powszechnych, Synodów oraz naukę papieży, a także innych wybitnych teologów. Dysponuje również przebogatą bibliografią obcojęzyczną. Prezentowane dzieło jest dobrze ustawione pod względem metodologicznym. Cechuje je komunikatywny styl oraz jasne sprecyzowanie problemu. Każdy nowy temat zamykają należycie przemyślane, zwarte i przejrzyste wnioski. Przypisy również są uzupełnione własnymi refleksjami. Można tylko podziwiać Autora za zwartą metodę badawczą oraz odwagę omówienia tak skomplikowanego i zarazem aktualnego problemu, choćby nawet od strony psychologicznej.

Autor prezentowanego dzieła z należytą troską realizuje podjęty temat, opierając się na nauce Ojców Kościoła i teologii św. Tomasza. Gerardi unika dociekań filozoficznych, podejmując się „rozważania teologicznego”. Jak wynika z treści rozprawy, swą naukę ma zamiar omówić zasadniczo jakby w 3 punktach. Dotyczy ona:

- 1) roli czynnika nadprzyrodzonego w uświęcaniu ludzi oraz *mysterium iniquitatis*,
- 2) istoty i natury oraz znaczenia przebaczenia, pojednania i pokuty w drodze ku zbawieniu (w procesie historiozbawczym), a także stopnia ich przyczynowości w odradzaniu podmiotowości ludzkiej,
- 3) życia religijnego chrześcijan oraz instytucji Kościoła, będących rzeczywistościami sakramentalnego pojednania.

Nakreślone przez Autora prawdy stanowią przesłankę dla moralno - etycznych postaw oraz konkretnego życia na miarę cywilizacji miłości. Można też mówić o propozycji zaprezentowania przez Gerardię jakby opracowania chrześcijańskiej formacji moralno-duchowej. W dziele dostrzegalna jest także charakterystyka jej podstawowego rysu. Proponowane cenne uwagi domagają się tak od rodziców, duszpasterzy i instytucji wychowawczych, jak i władz, odpowiedzialnych za integralny rozwój rzeszy ludzi, wychowania o bardziej odpowiednim podejściu do zadania oraz ukierunkowania dojrzewania ich człowieczeństwa ku wzrastaniu i samowychowywaniu, włącznie z bardziej odpowiedzialnym traktowaniem swej egzystencji.

Prawda o osobowym i komunijnym charakterze bytu ludzkiego oraz genealogia jego osoby, mocno nurtują chrześcijańską wizję człowieka. Jej poprawne rozumienie osoby zawsze pozostanie „kluczem do całej teologii chrześcijańskiego misterium”. Osoby Boże są źródłem autentycznej realizacji *communio personarum*, będąc oryginalnym włączeniem *individuum* w *communio* miłości oraz pojednania. „Bóg, troszcząc się po ojcowsku o wszystko, chciał, by wszyscy ludzie tworzyli jedną rodzinę i odnosili się do siebie wzajemnie w duchu braterskim” (KDK 24).

Recenzowane dzieło jest znaczącym studium z zakresu teologii moralnej, pastoralnej, a nawet teologii duchowości. Książkę Renzo Gerardię można polecić jako lekturę duchową. Być może poczynione tu uwagi przyczynią się w jakiejś mierze do jej popularyzacji, a może również do tego, by przetłumaczono ją na język polski, żeby służyła w dobrym celu ogromnym kręgom zainteresowanych.

Ruslan Lubeznyj

